

ПАНЧЕНКО ВОЛОДИМИР¹,
РЕЗНІКОВА НАТАЛІЯ²,
БУЛАТОВА ОЛЕНА³

Регуляторна конкуренція в цифровій економіці: нові форми протекціонізму

АНОТАЦІЯ. У статті досліджено регуляторну конкуренцію в постіндустріальній цифровій економіці. Встановлено, що регуляторна конкуренція реалізується засобами неопротекціонізму, імперативом реалізації якого є стимулювання соціально-економічного розвитку та економічного зростання країни шляхом створення нових порівняльних переваг у постіндустріальній цифровій економіці. До форм прояву регуляторної конкуренції в постіндустріальній економіці віднесено: політику заохочення та сприяння розвитку технологій у сфері штучного інтелекту (інноваційний неопротекціонізм); дискримінаційну політику, що обмежує інформаційно-комунікаційні технології та цифрову торгівлю (цифровий неопротекціонізм); політику стримування та обмежування потоків даних (інформаційний неопротекціонізм). Розкрито феномен інноваційного, цифрового й інформаційного неопротекціонізму як складової міжнародної економічної політики країн-лідерів їхнього застосування. Інноваційний неопротекціонізм ідентифіковано як новий тип протекціонізму, який спрямований на підвищення національного інноваційного потенціалу і збільшення експорту передових галузей шляхом маніпулювання глобальною системою торгівлі. Встановлено, що цифровий неопротекціонізм є інструментом державного втручання, який спрямований на підвищення продуктивної спроможності країни шляхом розвитку нових порівняльних переваг в умовах становлення цифрової економіки, що реалізується через комплекс стимулюючих (заохочення становлення і розвитку нових секторів, що створюватимуть нові засоби виробництва, де вироблятимуться нові товари, надаватимуться нові послуги, а також просуватимуться нові бізнес-моделі) та дискримінаційних (впровадження бар'єрів для цифрової торгівлі, включаючи цензуру, фільтрацію, локалізаційні заходи та регулювання з метою захисту приватності) заходів. Інформаційний неопротекціонізм запропоновано інтерпретувати як політику обмеження інформаційних потоків, що мають комерційну природу, на користь вітчизняних компаній, який зменшує здатність покупців і продавців вступати у взаємодію, а компанії — здійснювати міжнародні торговельні і фінансові операції.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: регуляторна конкуренція, неопротекціонізм, постіндустріальна економіка, цифрова економіка, інновації.

¹ **Панченко Володимир Григорович** — доктор економічних наук, директор «Агентства розвитку Дніпра». Сфера наукових інтересів: дослідження міжнародної економічної політики, зокрема, економічного націоналізму та економічного патріотизму. Електронна адреса: crossroads077@gmail.com

² **Резнікова Наталія Володимирівна** — доктор економічних наук, доцент, професор кафедри світового господарства та міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сфера наукових інтересів: дослідження проблем економічної глобалізації, міжнародної економічної безпеки, міжнародної економічної політики, глобальних проблем світового господарства. Електронна адреса: r_nv@ukr.net

³ **Булатова Олена Валеріївна** — доктор економічних наук, професор, перший проректор Маріупольського державного університету. Сфера наукових інтересів: глобальна регіоналізація, міжнародна економічна політика, інтернаціоналізація, економічна безпека. Електронна адреса: olena_bulatova@yahoo.com

Вступ

Наприкінці ХХ — початку ХХІ ст. агресивно заявив про себе інформаційний напрям як серцевина постіндустріального суспільства. У науковій літературі таке суспільство подається як даність, що, з одного боку, характеризує розвинені країни, з другого — виступає дороговказом для країн, що розвиваються, які трансформуватимуть індустріальний устрій через пріоритет науки та інформаційних технологій. Поступово, але неухильно традиційні виробничі сектори зазнають тиску з боку інтелектуальної складової, яка перетворюється на окремих сегмент виробничого потенціалу розвинених країн, а також на сферу, яка уособлює нове неречове багатство у сукупності з інноваційно-інформаційним сектором виробничо-суспільних відносин. Підґрунтям нової якості економіки є розумова діяльність людини, що забезпечує утворення інтелектуального продукту. Важливо підкреслити, що принципова новизна постіндустріального етапу обумовлена використанням інформації, інновацій та знань як окремого виробничого набору в процесі створення внутрішнього валового продукту країни.

Як і будь-яке інше поняття, нову економіку можна розглядати у широкому і вузькому сенсах. З позицій тлумачення нової (або інформаційної) економіки у широкому сенсі говоримо про забезпечення економічного зростання завдяки розвитку інформаційних і телекомунікаційних технологій (ІКТ). У вузькому ж сенсі нова економіка постає як сукупність сфер, які завдяки ІКТ сприяють виробництву засобів програмного забезпечення та інфраструктури, пов'язаної з обслуговуванням відповідної техніки, апаратних засобів і комплектуючих деталей і вузлів, а також засобів комунікацій. У літературі поняття «інноваційна економіка» часто тотожне поняттю «економіка, основана на знаннях» (knowledge based economy), або «економіка, яку рухають знання» (knowledge driven economy). Д. Белл, М. Янг, О. Тоффлер, П. Дракер та інші переконані, що аграрний та індустріальний періоди зазнають заміни через формування ознак нового постіндустріального розвитку людства саме завдяки економіці знань. Як вважають автори, істотна відмінність між індустріальним і постіндустріальним типами суспільного розвитку полягає в тому, що останній можливий, коли зростання багатства залежить від нематеріальних активів, тобто від знань⁴.

Отже, інноваційна економіка, основана на розробленні, впровадженні та використанні новітніх досягнень, — ознака сучасна економіки, яка передбачає якісно інший механізм господарювання. Тобто якщо на мікрорівні інновації є сучасною рисою фірм і компаній, що визначають рівень розвитку економіки країни, матеріальною передумовою зниження

⁴ Седлухо О.В. Формирование инновационной экономики как неотъемлемый элемент развития национальной и мировой экономик. URL: <https://rep.polssu.by/bitstream/123456789/1366/1/40.pdf>

витрат, зростання виробництва, якості та конкурентоспроможності продукції, на макrorівні вони характеризують процес переходу від екстенсивного (ресурсного) типу економічного розвитку до інтенсивного.

У сучасному світі інновації виступають центральним рушієм зростання. Як наслідок, усе більше країн прагнуть стати інноваційними лідерами. З посиленням глобальної гонки за інноваційне лідерство багато країн вдаються до регуляторної конкуренції, що ґрунтується на інноваційному неопротекціонізмі. Така політика часто стає варіацією політики «розори свого сусіда»⁵, що полягає у заміні імпорту продукцією внутрішнього виробництва або ж у несправедливому сприянні експорту високотехнологічних товарів і послуг, включаючи такі заходи, як примусове внутрішнє виробництво, примусовий трансфер технологій і викрадення інтелектуальної власності.

Цифровий простір, який, за визначенням, не може мати централізованого уряду, до якого не застосовуються міжнародні стандарти та політика стосовно доступу і використання, змінює саму природу Інтернету. Попри те що країни все більше намагаються підпорядкувати собі інтернет-мережу з метою досягнення національних стратегічних цілей, цифровий простір унеможливає використання експансійних методів зразка XIX ст., які передбачають боротьбу за вже зайняті ніші на технологічному ринку, натомість пропонуючи використання переваг від його розширення.

З одного боку, цифрові ринки і пов'язані з ними мережеві ефекти сприяють концентрації ринків. З другого боку, кінцеві споживачі можуть отримувати цифрові послуги одночасно за кількома каналами. Така комбінація мережевих ефектів і суперництва надає динаміку цифровій економіці, яка принципово відрізняється від традиційної економіки і докорінним чином модифікує характер конкуренції.

Усі ринки спираються на інституційні засади — своєрідні правила гри, що їх детермінують. Отже, закладаються підвалини для формування так званого *ринку законів* і *ринку нормативних актів*. Існує тенденція розглядати конкуренцію як нейтральний і технічний процес, який не служить жодній цілі, окрім мети ефективності. Оскільки «ефективність» слід розуміти у контексті максимізації суспільного добробуту, або у певних альтернативних формулюваннях — багатства суб'єктів ринку, це мета, яка, ймовірно, може викликати загальне схвалення. Правові норми, і зокрема законодавчі, навпаки, розглядаються як такі, що сприяють досягненню політичних цілей, які за суттю передбачають дистрибутивні ефекти реалізації останніх, а отже, ймовірно, можуть бути оскарженими

⁵ Резнікова Н.В. Міжнародне співробітництво в сфері економічної політики: проблема збереження суверенітету та аналіз потенційних вигод. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2013. Вип. 113 (Ч. II). С. 149–159. URL: http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:%20BR6fIH6vZqsJ:scholar.google.com/&hl=ru&as_sdt=0,5

і визнаватися як такі, що є упередженими. Але якщо ринки самі по собі є «інституційно оформленими» майданчиками для виконання вимог за-мовників, які не можуть вступати у взаємодію за відсутності певних нор-мативних актів, які б узгоджували таку взаємодію. Їх можна звинувати-ти у заангажованості і поставити під сумнів їхню здатність служити цілям і цінностям, значення яких зводилось би до всеохоплюючої логіки добробуту чи максимізації суспільного добробуту.

Регуляторна конкуренція за такою логікою постає як процес організації ринкового механізму, результати функціонування якого критично залежать від способу, в який розробляються правила гри. Водночас визначені теорі-єю перші дві цілі, а саме — контроль над монопольною владою регулятора та вибір оптимального регуляторного меню виступають просто засобами, за допомогою яких досягається третя ціль — забезпечення потреб споживача. Ідея регуляторної конкуренції не нова, але вперше була формалізована у рамках сучасної економіки добробуту в середині 1950-х років століття, що стосувалась питання виробництва місцевих суспільних благ⁶.

Форми регуляторної конкуренції в постіндустріальній економіці

Регуляторна конкуренція в постіндустріальній економіці реалізується засобами неопротекціонізму, який визначається нами як сукупність принципів (стійкості, ієрархічності, адаптивності, комплементарності, субсидіарності, збалансованості, легітиматії), інструментів (податки, державні витрати, трансферти, облікова ставка, резервні вимоги, валютні інтервенції, контроль над грошовою масою, валютний курс) і методів (адміністративне регламентування, зокрема заборони, квотування, ліцензування, контингентування, приписи митних органів, технічні й фіто-санітарні норми і правила безпеки, добровільне самообмеження поста-вок, антидемпінгові заходи) регуляторної політики держави в сфері між-народної торгівлі, міжнародного руху капіталу і зарубіжних інвестицій, а також міжнародних валютно-фінансових і кредитних відносин, імперати-вом реалізації якої є стимулювання соціально-економічного розвитку та економічного зростання країни шляхом створення умов для підвищення економічної активності всіх суб'єктів господарювання, а також забезпе-чення конкурентоспроможності національних виробників на внутрішньо-му і зовнішньому ринках шляхом підвищення їхньої продуктивності, а отже, сприяння зростанню інноваційності й технологічності продукції, що ними випускається⁷.

⁶ Панченко В.Г., Резнікова Н. Від протекціонізму до неопротекціонізму: нові виміри регулювання в умовах лібералі-зації. *Міжнародна економічна політика*. 2017. № 2 (27). С. 95–117.

⁷ Reznikova N., Panchenko V.G., Bulatova O.V. The policy of economic nationalism: from origins to new variations of economic patriotism. *Baltic journal of economic studies*. 2018. Vol. 4. P. 274–281.

Оскільки глобалізація у 1990-х роках стала однією з центральних наукових проблем міжнародної політичної економії, багато вчених акцентували на «Делаверському ефекті», який фактично означає, що зростання економічної інтеграції приводить до зниження тиску на регуляторні стандарти. Передбачалось, що внаслідок мобільності капіталу та конкуренції з боку імпорту розвиненим країнам залишиться рухатися в бік лібералізації для зміцнення їхньої міжнародної конкурентоспроможності. В останніх дослідженнях глобалізації гіпотеза про «Делаверський ефект» піддається критиці. Замість цього дедалі більше вчених стверджують, що глобалізація та регуляторна конкуренція насправді посилюють стандарти^{8,9,10}, а суворі регламенти іноді діють на користь внутрішнім виробникам на великих платоспроможних ринках, якщо вони намагаються здобути перевагу першопрохідника, раніше ніж інші, запровадивши посилені стандарти. Отже, національні виробники в тих чи інших країнах здатні лобювати підвищення стандартів, якщо останні зводять бар'єри для входження на ринок іноземних фірм. Інші країни здатні слідувати їхньому прикладу, вдаючись до конкурентної гонки по висхідній (політики, що відома в науковій літературі під назвою «Каліфорнійський ефект»).

Незважаючи на всі спроби пояснити феномен національного регуляторного різноманіття, жодна емпірично перевірена теорія ще не виявила, які умови та механізми спричиняють вибір на користь політики «гонки по низхідній», що призводить до послаблення стандартів, а які дозволяють країнам реалізовувати їхні національні інтереси, сповідуючи глобальні регуляторні правила. Втім незаперечним є факт, що успіх у віднаходженні нових порівняльних переваг як способу набуття конкурентоспроможності в умовах становлення постіндустріальної цифрової економіки супроводжуватиметься конкуренцією відповідних регуляторних норм і стандартів, які визначатимуть успіх у розвитку новітніх технологій у сфері штучного інтелекту (ШІ), коли стираються межі між фізичними, цифровими і біологічними сферами, що консолідується в понятті «Industry 4.0»¹¹.

Якщо під цифровою економікою розуміти господарську діяльність, в якій ключовим фактором виробництва є дані в цифровому вигляді,

⁸ Garcia-Johnson R. Exporting Environmentalism: US Multinational Chemical Corporations in Brazil and Mexico. Cambridge: MIT Press, 2000. 310 p.

⁹ Vogel D. National Regulations in a Global Economy. 2002. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Globalization-and-the-Dynamics-of-Regulatory-Change-Williams/853afcc39a60730e93fa71a350f34b754c6e0a52UCIAS>

¹⁰ Wheeler D., Washington D.C. Racing to the Bottom? Foreign Investment and Air Quality in Developing Countries D. Wheeler. Development Research Group, World Bank, 2000. URL: https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/19732/multi_page.pdf?sequence=1&isAllowed=v

¹¹ Резнікова Н.В. «Industry 4.0» у фокусі державної політики стимулювання інноваційного розвитку. Міжнародні відносини. 2019. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3801. (Серія «Економічні науки»).

обробка великих обсягів і використання результатів аналізу яких порівняно з традиційними формами господарювання, дозволяють істотно підвищити ефективність різних видів виробництва, технологій, обладнання, зберігання, продажу, доставки товарів і послуг, тоді регуляторна конкуренція проявлятиметься у трьох сферах — інноваційній, інформаційній, цифровій.

Класифікуючи численні типи регулювання, Б. Нат виокремлює три види¹². По-перше, як стверджує автор, існує досить обмежена кількість нормативно-правових актів, які спеціально створені з метою просування інноваційної діяльності. Найбільш релевантний приклад — законодавство із захисту прав інтелектуальної власності, особливо патентів, та кілька конкретних ринкових норм, таких, як нещодавно прийняті Європейською комісією у рамках «Провідної ринкової ініціативи». По-друге, існує велика кількість нормативних актів, які мають на меті досягнення інших конкретних цілей, і самі по собі не сприяють інноваціям. Для реалізації важливих для суспільства завдань, таких як захист здоров'я, безпеки чи навколишнього середовища, компанії часто не можуть дотримуватися вимог цих норм без змін свого існуючого асортименту продукції чи виробничих процесів, тому вони зобов'язані розробляти принаймні додаткові або навіть радикальні нові рішення, тобто інновації щодо продуктів чи процесів. Правила формування ринкової економіки для забезпечення певного рівня конкуренції належать до цього другого типу регулювання. У конкурентному ринковому середовищі компанії зобов'язані пропонувати нові інноваційні рішення. Нарешті, існує решта нормативно-правових актів, які впливають на стратегії та діяльність компаній, але не обов'язково в позитивному розумінні на інноваційну діяльність. У цій останній категорії існує регуляторне навантаження на інновації, що призводить до зменшення інноваційної активності серед приватних структур.

Незважаючи на різноманітність нормативно-правових актів і їх численний вплив на інновації, лише останнім часом було досягнуто певного прогресу в розумінні впливу регулювання на здатність компаній до залучення у інноваційну діяльність. Деякі поглиблені аналізи дозволяють виконати подальше розмежування і структурування, що відображає собою неоднорідний вплив регулювання на різні типи інновацій. Тим не менше, в цілому ці дослідження усе ще не дають чіткої картини того, чи переважають негативні наслідки регулювання над позитивними наслідками, чи навпаки.

Існує ряд сфер, які формують спосіб регулювання впливу на інноваційну діяльність фірм. По-перше, дослідження впливу нормативно-

¹² *Knut B.* The impact of regulation on innovation. Chapters, in: Jakob Edler & Paul Cunningham & Abdullah Gök & Philip Shapira (ed.). *Handbook of Innovation Policy Impact*. Chapter 15. P. 450-482, Edward Elgar Publishing, 2016.

правових актів повинні враховувати особливості сектору та стосуватися конкретних галузевих норм. По-друге, регулювання має різні види впливу для різних типів компаній. Загалом, зі збільшенням розміру компанії виникає порівняно менше труднощів із дотриманням нормативних актів. Менш чіткий вплив простежується залежно від віку компанії. З одного боку, молоді компанії, які намагаються вийти на нові ринки або просто вийшли на існуючі ринки, мають менший досвід дотримання регуляторних вимог, встановлених регулюючими органами, з іншого боку, вони мають більшу гнучкість реагувати на майбутні законодавчі нововведення. Крім того, позиція компаній стосовно існуючих технологічних кордонів — це ще одна категорія структурування щодо впливу регулювання на інновації. По-третє, вплив регулювання на компанії можна диференціювати між коротко- і довгостроковими наслідками. У короткостроковій перспективі необхідне дотримання регуляторних норм створює тягар для більшості компаній, що може негативно впливати на інновації. У довгостроковій перспективі вплив на інновації є специфічним залежно від конкретного типу та складності регулювання.

Нарешті рівень гнучкості у застосуванні нормативно-правових актів має сильний вплив на схильність компаній до радикальних чи поступових нововведень. А отже аналіз впливу нормативно-правових актів на інновації повинен враховувати всі ці аспекти. Нами висловлюється гіпотеза (яку ми ставимо за мету довести шляхом проведення емпіричного аналізу існуючих політик та їхнього відповідного нормативного супроводу), згідно з якою регуляторна конкуренція в постіндустріальній економіці реалізується інструментами неопротекціонізму в трьох сферах — в сфері інновацій, в інформаційній сфері, в цифровій сфері, надаючи ознак суперництва відповідно інноваційній, інформаційній і цифровій політикам, що без сумніву зачіпають поняття національної безпеки та національних інтересів¹³.

Регуляторна конкуренція у сфері інновацій здійснюється шляхом застосування комплексу стимулюючих заходів і використання інструментів підвищення національного інноваційного потенціалу і збільшення експорту передових галузей (інноваційний неопротекціонізм). У інформаційній сфері регуляторна конкуренція передбачає використання обмежень інформаційних потоків, що мають комерційну природу, на користь вітчизняних компаній (інформаційний неопротекціонізм). А у цифровій сфері вона реалізується шляхом встановлення бар'єрів або перешкод для цифрової торгівлі при одночасному сприянні становленню національних цифрових компаній задля набуття країною нових порівняльних переваг (цифровий неопротекціонізм).

¹³ Панченко В.Г., Резнікова Н. Політика економічного націоналізму: від витоків до нових варіацій економічного патріотизму. *Економіка і держава*. 2017. № 8 (серпень). С. 4-8. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2017/3.pdf

Обговорення проблеми цифрового неопротекціонізму прогнозовано визнаватиметься у XXI ст. ключовим питанням світової торгівлі. Становлення дієвих і прихованих інструментів цифрового неопротекціонізму, який перетинається з інноваційним і інформаційним неопротекціонізмом, відбувається в такий спосіб, що складно відокремити форми прояву кожного з них через комбінований характер взаємодії інформації та інновацій в еру цифрової економіки. Інноваційно-інформаційно-цифрова регуляторна конкуренція швидко перетворюється на джерело суперечок між державами, про що свідчать вражаючі цифри: з 2012 р. через зміни у законодавстві зафіксовано понад 1000 судових справ проти компаній, які торгують онлайн¹⁴. При цьому як США, так і ЄС офіційно визнають необхідність захисту даних та інформації, але засуджують використання інформаційного та цифрового протекціонізму¹⁵.

За словами Г. Лінча, «цифровий та інноваційний протекціонізм — це нове обличчя старої проблеми»¹⁶. Комісія США з міжнародної торгівлі (United States International Trade Commission, USITC) під цифровим протекціонізмом пропонує розуміти бар'єри або перешкоди для цифрової торгівлі, включаючи цензуру, фільтрацію, локалізаційні заходи та регулювання з метою захисту приватності. Інформаційний неопротекціонізм матиме однозначно обмежувальний вплив на міжнародний бізнес, перешкоджаючи інноваціям та призводячи у підсумку до зростання витрат на торгівлю і згодом — обмеження світової торгівлі. Для країни, яка впроваджує інструменти інформаційного та цифрового неопротекціонізму, основною інтенцією стає захист своїх інтересів та національного цифрового ринку, втім позитивні ефекти такого кроку обмежуються горизонтом короткострокової перспективи, оскільки така країна стає виключеною з потоків інформації та світової торгівлі.

Таким чином, регуляторна конкуренція в постіндустріальній економіці може набувати таких форм прояву:

- I. політики заохочення та сприяння розвитку технологій у сфері штучного інтелекту (інноваційний неопротекціонізм);
- II. дискримінаційної політики, що обмежує ІКТ і цифрову торгівлю (цифровий неопротекціонізм);
- III. політики стримування та обмежування потоків даних (інформаційний неопротекціонізм).

¹⁴ The Rise of Digital Protectionism. *Greenberg Center for Geoeconomic Studies*. 2017. URL: <https://www.cfr.org/report/rise-digital-protectionism>

¹⁵ Yes to data protection. No to data protectionism. *Digital Europe statement*. 2017. URL: http://www.digitaleurope.org/DesktopModules/Bring2mind/DMX/Download.aspx?Command=Core_Download&EntryId=2371&language=en-US&PortalId=0&TabId=353

¹⁶ Lynch G. Digital protectionism the new face of an old problem. 2017. URL: <https://www.gs1uk.org/our-industries/news/2017/09/04/digital-protectionism-the-new-face-of-an-old-problem>

Інноваційний неопротекціонізм у процесах цифровізації й розвитку технологій штучного інтелекту

Загалом політика, спрямована на посилення конкуренції, збільшує стимули для компаній вкладати кошти в інноваційну діяльність, щоб, принаймні частково, уникнути жорсткої конкуренції. Однак якщо конкуренція стає настільки сильною, що імітаційна діяльність стає привабливішою за інноваційну діяльність, оскільки рентні платежі інноваторам з часом значно знижуються¹⁷, позитивний вплив конкурентного тиску на інновації може змінитися на негативний відповідно до моделі «U-форми між конкуренцією та інтенсивністю інновацій»¹⁸. Б. Емейбл, Л. Демму, І. Ледезма аргументовано оскаржили таку U-залежність, спираючись на детальний аналіз різних інноваційних стратегій компаній флагманів, що вкладали дедалі більше коштів у інновації у процесі жорсткого суперництва на ринках високих технологій¹⁹. Крім того, якщо положення про конкуренцію, такі як антимонопольне регулювання та правила злиття та поглинання, обмежують співпрацю між компаніями також у галузі досліджень і розробок, інноваційна діяльність може не розпочатись і не можливо використати додаткові ефективні інструменти пришвидшення інновацій²⁰.

З аналізу деяких емпіричних досліджень впливу економічних норм на інновації, А. Бассаніні та Е. Ернст виявляють негативну кореляцію між інтенсивністю регулювання ринку товарів та інтенсивністю витрат на дослідження та розробки в країнах ОЕСР²¹, що було підтверджено аналогічними дослідженнями для країн-членів ЄС науковцями Н. Барбоза і А.П. Фарія²². Як П. Свон, що ідентифікував важливість для сприяння інноваційності британських компаній нормативно-регуляторних актів у сфері інноваційної політики²³, так і Б. Ашофф і В. Софка, які проводили аналогічні дослідження для німецьких компаній²⁴, наголошують на контроверсійних ефектах регуляторної політики, наголошуючи на тому, що

¹⁷ *Sapra H., Subramanian A., Subramanian K. Corporate Governance and Innovation: Theory and Evidence, 3rd Annual Conference on Empirical Legal Studies Papers. 3rd Annual Conference on Empirical Legal Studies Papers, Chicago, May 1, 2011.*

¹⁸ *Aghion P., Blundell R., Griffith R., Howitt P., Prantle S. The Effects of Entry on Incumbent Innovation and Productivity. Review of Economics & Statistics. 2009. Vol. 91 (1). Pp. 20–32.*

¹⁹ *Amable, B., Demmou, L., Ledezma, I. Product market regulation, innovation, and distance to frontier. Industrial and Corporate Change. 2009. Vol. 19(1). Pp. 117–159.*

²⁰ *Резнікова Н.В., Рубцова М.Ю. Порівняльна та конкурентна переваги в міжнародному бізнесі: теоретико-методологічні підходи до пошуку їхнього синтезу. Міжнародні відносини. 2016. № 8. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ee_n/article/view/3516/3188 (Серія «Економічні науки»)*

²¹ *Bassanini A., Ernst E. (2002). Labour Market Institutions, Product Market Regulation, and Innovation: Cross Country Evidence. Economics Department Working Papers. No. 316. ECO/WKP(2002)2. OECD, Paris.*

²² *Barbosa N., Faria A.P. Innovation across Europe: How important are institutional differences? Research Policy. 2011. 40(9). Pp. 1157–1169.*

²³ *Swann P. Do standards enable or constrain innovation?, in N/A (Ed.). The Empirical Economics of Standards, UK Department of Trade and Industry: London, 2005. Pp. 76–120.*

²⁴ *Aschhoff B., Sofka W. Innovation on demand — Can public procurement drive market success of innovations? Research Policy, 2009. Vol. 38(8). Pp. 1235–1247.*

остання може ставати непереборною перешкодою на шляху успіху інноваційної діяльності. У дослідженні, присвяченому сектору телекомунікацій у Сполучених Штатах Америки, Дж.Є. Прігер підтверджує негативний вплив суворішого регулювання на інноваційні послуги серед постачальників телекомунікаційних послуг²⁵. Окрім цього, існує ряд досліджень впливу конкуренції та антимонопольного регулювання на інновації^{26, 27, 28, 29}.

Доцільність антимонопольного регулювання ставиться під сумнів при аналізі ситуації на ринках, де інновації є критичним аспектом конкуренції. Традиційно економісти досить критично коментують монопольне становище компаній, що випливає з їхнього успіху, в основному на основі запровадження радикальних інновацій. Суди також досить різко відреагували на таких великих гравців, як Microsoft, Google та Apple. Дж.-А. Менн і Дж. Райт стверджують, що помилкові рішення, які приймаються цими компаніями, з огляду на їхні масштаби та частку контролюваного ними ринку, можуть завдати шкоди як інноваційним компаніям загалом, так і світовій економіці в цілому³⁰. Щоб надати своїм аргументам переконливості, вони подають перелік тематичних досліджень, які також охоплюють Microsoft, які не наводять чітких доказів того, що антимонопольні заходи можуть бути виправданими, оскільки суспільні витрати переважатимуть потенційні позитивні ефекти від обмеження інноваційної діяльності через маніпулювання своїм монопольним становищем. Подібні висновки були отримані і при аналізі діяльності Google³¹. Отже, проблема впливу антимонопольного регулювання на інновації полягає в тому, що ці випадки є досить специфічними, що не дозволяє зробити ні загального висновку щодо вирішення конфліктів у суді, ні загальної оцінки впливу антимонопольного регулювання на інновації.

Ми ідентифікуємо інноваційний неопротекціонізм як новий тип протекціонізму, який спрямований на підвищення національного інноваційного потенціалу і збільшення експорту передових галузей шляхом маніпулювання глобальною системою торгівлі³².

²⁵ Prieger J.E. Regulation, innovation, and the introduction of new telecommunications services. *Review of Economics and Statistics*. 2002. Vol. 84(4). Pp. 704–715.

²⁶ OECD. Demand-side innovation policies. URL: <http://www.oecd.org/innovation/inno/demand-sideinnovationpolicies.htm>

²⁷ OECD. The OECD Report on Regulatory Reform. URL: <https://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/2391768.pdf>

²⁸ OECD. Regulatory Reform in Japan. URL: <https://www.oecd.org/regreform/oecdreviewsofregulatoryreform-japanprogressinimplementingregulatoryreform.htm>

²⁹ OECD. Regulatory Reform in the United States. URL: <https://www.oecd.org/unitedstates/2756360.pdf>

³⁰ Manne G. A. and Wright J. Innovation and the limits of antitrust. *Journal of Competition Law & Economics*. 2010. Vol. 6 (1)/ Pp. 153–202.

³¹ Manne G. A., Wright J. D. Google and the Limits of Antitrust: The Case Against the Antitrust Case Against Google. *Harvard Journal of Law & Public Policy*. 2011. Vol. 34 (1).

³² Панченко В. Г. Інноваційний неопротекціонізм як новий інструмент регулювання міжнародних економічних відносин: нові проєкції неомеркантилізму. *Ужгородський вісник*. 2018. Вип. 18. Ч. 2. С. 139–143.

За оцінками Всесвітнього економічного форуму, цифровізація має потужний потенціал для розвитку бізнесу та добробуту суспільства протягом наступного десятиліття і здатна сприяти генеруванню додатково понад 30 трлн дол. США доходів для світової економіки протягом найближчих 10 років (до 2025 р.). Аналіз світового досвіду цифрової трансформації промисловості показує, що основними ідеологіями в даному напрямку стали такі концепції, як Індустрія 4.0 (Industry 4.0), Розумне виробництво (Smart Manufacturing), Цифрове виробництво (Digital Manufacturing), Інтернет в промисловості (Internet of Manufacturing), Відкрите виробництво (Open Manufacturing)^{33, 34}.

Цифрові стратегії затвердили в Європейському Союзі — «Цифрова Європа 2020» (2010), Німеччини — «Індустрія 4.0.» (2011), Китаї — «Інтернет плюс» (2015). Близько двадцяти затверджених програм у сфері цифрової економіки і розвитку інтернет-економіки в різних країнах (у тому числі Євросоюз, Німеччина, Велика Британія, Голландія, Данія, Фінляндія, Франція, Ірландія, Італія, Швеція, Естонія, Бразилія, Мексика, Китай, Індія, Південна Корея, Малайзія, Тайвань, Японія, Канада, США, Сінгапур, Філіппіни, ОАЕ) передбачають значне фінансування проектів, що уможливають їхню реалізацію, а також використання комплексу стимулюючих урядових ініціатив, що передбачають вжиття податкових, фінансових і (не)тарифних стимулів, а отже, використовують у повній мірі потенціал регуляторної конкуренції³⁵. Уряди окремих держав активно вдаються до підтримки «національних чемпіонів» — найбільші потужних промислових та індустріальних компаній — у разі, якщо ті реалізують стратегії розвитку в концепції «Індустрія 4.0», «Інтернет+» (наприклад, Siemens, General Electric, SAP, Intel)^{36, 37}.

У березні 2015 р. міжнародна компанія у сфері управлінського консалтингу Roland Berger опублікувала звіт «Цифрова трансформація промисловості»³⁸, в якому на прикладі аналізу економічного потенціалу країн ЄС продемонструвала переваги цифровізації промисловості: так, цифровізація промисловості сприятиме отриманню країнами ЄС додаткового

³³ The Global Competitiveness Report 2017–2018. *World Economic Forum*. 2018. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017-2018>

³⁴ Introducing the digital transformation initiative. *World Economic Forum*. 2015. URL: <http://reports.weforum.org/digital-transformation/introducing-the-digital-transformation-initiative/>

³⁵ The R&D Global Funding Forecast. 2017. URL: https://digital.rdmag.com/researchanddevelopment/2017_global_r_d_funding_forecast?pg=1#pg1

³⁶ Technology and Innovation Report 2018. UNCTAD. 2018. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tir2018_en.pdf

³⁷ The R&D Global Funding Forecast. 2017. URL: https://digital.rdmag.com/researchanddevelopment/2017_global_r_d_funding_forecast?pg=1#pg1

³⁸ The Digital Transformation of Industry. Roland Berger Strategy Consultants. Berlin, June 17th, 2015. URL: https://www.iiconsortium.org/berlin/Carsten_Rossbach_Presentation.pdf

обсягу валової доданої вартості в розмірі 1,25 трлн євро, тоді як зволікання з процесом цифровізації обернуться втратами у 605 млрд євро³⁹.

Поміж задекларованих не знайдеться двох схожих стратегій, адже кожна з них зосереджується на різних аспектах політики ШІ. В окремих країнах світу вже існують необхідні регуляторні механізми для просування ідеї розвитку технологій нового покоління.

Так, у Німеччині існує платформа «Industrie 4.0», що є урядовою ініціативою з розвитку високих технологій до 2020 р. та об'єднує кілька тисяч компаній навколо напрямків досліджень, інновацій, навчання тощо в сфері виробничих технологій. Ініціативи, запропоновані для досягнення цієї мети, включають нові науково-дослідні центри, франко-німецьке співробітництво в галузі досліджень і розробок, фінансування регіональних кластерів, а також підтримку малих і середніх підприємств і стартапів. Запропонований план є цілком вичерпним, а також включає заходи для залучення міжнародного кадрового потенціалу, реакції на зміну характеру роботи, інтеграцію ШІ у державні послуги, підвищення доступності публічних даних і сприяння розвитку прозорого та етичного ШІ. Загалом уряд хоче, щоб вислів «ШІ, зроблені у Німеччині» став глобально визнаним символом якості. Прикметно, що у Німеччині вже існує низка відповідних політик щодо розвитку ШІ: так, уряд в партнерстві з академічними і промисловими акторами приділяє основну увагу інтеграції технологій штучного інтелекту в експортні сектори Німеччини. Флагманську програму «Industrie 4.0» доповнила платформа «Smart services», які спиратимуться на технології штучного інтелекту. Німецький дослідницький центр ШІ (DFKI) є головним суб'єктом у цій сфері та надає фінансування для досліджень, що орієнтовані на застосування ШІ⁴⁰.

Франція запустила ініціативу «The Industry of the Future», що включає 34 ініціативи, спрямовані на різні сфери економіки країни. Крім іншого, у 2015 р. під час саміту «Штучний інтелект для людства» було оприлюднено Стратегію «Задля повноцінного штучного інтелекту: назустріч французької та європейської стратегії», в якій, серед іншого, було зазначено про: 1) розробку політики відкритих даних, яка сприятиме впровадженню та застосуванню ШІ у секторах, в яких Франція вже має потенціал для досягнення високого рівня ШІ, наприклад, у сфері охорони здоров'я; 2) створення регуляторної та фінансової основи для підтримки розвитку вітчизняних «чемпіонів ШІ»⁴¹.

³⁹ The Digital Transformation of Industry: How important is it? Who are the winners? What must be done now? *Roland Berger Strategy Consultants*. Berlin, February 2015. URL: https://bdi.eu/media/user_upload/Digital_Transformation.pdf

⁴⁰ German Research Center for Artificial Intelligence. URL: <https://www.dfki.de/web/>

⁴¹ The industrial future: a chance for France. URL: <https://www.businessfrance.fr/discover-france-article-the-industrial-future-a-chance-for-france>

«Стратегія цифрового зростання Данії», оприлюднена у січні 2018 року, має на меті перетворити Данію в лідера цифрової революції з метою зростання спільного добробуту всіх данців. Стратегія зосереджується не лише на досягненнях в ШІ, але й на Big Data та Інтернеті речей. Big Data відіграють істотну роль у цифровій економіці за рахунок позитивних екстерналій, які створює аналіз великих даних. Дедалі більше гравців цифрового ринку використовують цифрові технології для аналізу великих даних з метою покращення якості надаваного споживачам сервісу, прогнозування ринкових тенденцій, корегування своїх цінових моделей. Стратегія Данії має три цілі: (1) зробити датські підприємства найкращими у використанні цифрових технологій; (2) мати найкращі умови для цифрової трансформації бізнесу; (3) забезпечити такі умови, в яких кожен данець матиме необхідні навички цифрової конкуренції. Щодо фінансування, то у 2018 р. було виділено 75 млн датських крон, щорічно у період до 2025 р. будуть надаватись кошти у розмірі 125 млн датських крон, а для реалізації ініціатив стратегії — 75 млн датських крон на безстроковій основі. Загалом у Стратегії викладено 38 нових ініціатив. Основні аспекти включають створення «Digital Hub Denmark» (публічно-приватний кластер для цифрових технологій)⁴², «SME: Digital» (скоординована схема для підтримки цифрових трансформацій малих і середніх датських підприємств), а також Технологічний пакт (Загальнонаціональна ініціатива для розвитку цифрових навичок). Уряд також оголосив про ініціативи щодо подальшого відкриття урядових даних, експерименти з регуляторним ізольованим програмним середовищем і зміцнення кібербезпеки.

Британський уряд ініціював «Угоду про розвиток сектору ШІ» в квітні 2018 р. Вона є частиною ширшої урядової промислової стратегії і має на меті позиціонувати Велику Британію як світового лідера в сфері штучного інтелекту. Вона є цілком комплексною, і містить у собі політики, спрямовані на збільшення кількості державних і приватних НДДКР, інвестування в освіту в галузі точних наук, вдосконалення цифрової інфраструктури, розвиток кадрового потенціалу в сфері ШІ та очолення глобального діалогу з питань етики даних. Основні аспекти стосуються інвестицій у приватний сектор від вітчизняних і зарубіжних технологічних компаній у розмірі понад 300 млн фунтів стерлінгів, а також запуск Центру етики даних та інновацій.

За десять днів до виходу Угоди про розвиток сектору ШІ спеціальний комітет з питань ШІ Палати лордів Великої Британії опублікував об'ємну доповідь під назвою «ШІ у Великій Британії: готовий, згодний і спроможний?». У доповіді наводиться низка рекомендацій для уряду, включаючи заклики переглянути потенційну монополізацію даних технологічними компаніями, стимулювати розробку нових підходів до аудиту

⁴² Building Digital Frontrunners. URL: <https://digitalhubdenmark.dk/>

датасетів і створити фонд зростання для британських малих і середніх підприємств, які працюють у сфері ШІ.

Щоб витримати конкуренцію з північноамериканськими та далекосхідними економіками, ЄС, зокрема, потребує 600–700 млрд євро інвестицій у розвиток цифрової економіки країн-членів співтовариства, а також країн, які не є членами ЄС, зокрема Швейцарії, України та держав Західних Балкан, але які є частиною загальноєвропейської інфраструктури. Зазначені кошти мають бути спрямовані на розвиток волоконно-оптичних мереж і запуск стільникового зв'язку п'ятого покоління (5G).

Програма EU4Digital підтримує спрощення процедур торгівлі та гармонізацію між Східними країнами-сусідами ЄС і з ЄС, просуваючи загальні рамки для електронної комерції, електронної митниці та електронної логістики, а також працюючи над створенням цифрових транспортних коридорів. Програма спрямована на поширення переваг Єдиного цифрового ринку Європейського Союзу на східні країни — сусіди ЄС, надання їм підтримки в зниженні тарифів на роумінг, розвиток високошвидкісного ширококосмугового доступу для стимулювання економіки і розширення електронних послуг, гармонізацію цифрових структур в суспільстві в різних областях: логістика для охорони здоров'я, створення кібербезпеки, розвиток навичок і створення нових робочих місць у цифрової індустрії. Коротко окремі ініціативи та державні програми європейських урядів представлено у табл. 1.

У процесі сприяння розвитку цифровізації урядом Китаю було прийнято такі документи, як Національна середньострокова програма розвитку науки і технологій (2006–2020), Державна стратегія щодо розвитку інформатизації (2006–2020), Програма «Цифрова економіка — 2020: план дії для китайських підприємств», План «Цифровий Китай» (2016–2021), у рамках якого реалізуються дві програми — «Зроблено в Китаї — 2025», завдання якої полягає в підвищенні продуктивності з використанням цифрових технологій і «зелених» стандартів, і «Інтернет плюс» — трансформація промисловості з використанням цифрових технологій, мобільного інтернету, проведення до 2025 р. комп'ютеризації всіх наявних на території КНР підприємств. Мета уряду — забезпечити перехід від виробництва до інновацій (від бренду «Зроблено в Китаї» до бренду «Придумано і розроблено в Китаї»)⁴³. Одним з наслідків цифровізації китайської економіки є поява нових робочих місць: наприклад, на платформі Alibaba зареєстровано 11 млн підприємств; в секторі малого і середнього бізнесу 30 млн робочих місць; на платформі «Діді-таксі» (аналог «Uber») зареєстровано 13 млн водіїв; сфера ІТ пропонує 1,4 млн робочих місць для висококваліфікованих фахівців⁴⁴.

⁴³ Резнікова Н.В., Зварич Р.С., Іващенко О.А. Експансіоністські імперативи та детермінанти міжнародної економічної політики КНР. *Ефективна економіка*. 2019. № 9. URL: <http://www.economv.navka.com.ua/?op=1&z=7286>

⁴⁴ Резнікова Н., Зварич Р., Іващенко О. Approaches to identifying the form of china's economic expansion in the context of global economy transnationalization: the commercial expansion case. *Ефективна економіка*. 2019. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>

Таблиця 1

ІНІЦІАТИВИ ТА ДЕРЖАВНІ ПРОГРАМИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ УРЯДІВ ЗІ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ 4.0

Країна	Назва ініціативи	Рік	Ціль ініціативи	Бюджет, млн євро	Результати
Франція	Alliance pour l'Industrie du Futur	2015	Розвиток транспортних систем, Інтернету речей, інтуїтивного інтелекту, Великих даних, суперкомп'ютерів, цифрових трастів (Digital trust), системи охорони здоров'я та розумних міст	10 000	Підприємства отримали понад 800 позик на розвиток технологій, 3400 компаній мали доступ до модернізації виробництва, 18 регіонів були залучені в рамках проекту
Німеччина	Plattform Industrie 4.0	2011	Розвиток Інтернету речей, кіберфізичних систем	200	Зменшено нерівномірність розвитку галузей провідності, введено на практиці дослідницькі програми, запущено платформу за участю 150 представників
Нідерланди	Smart Industry	2014	Загальний розвиток сучасних технологій та бізнес-середовища	25	Створено 16 дослідних лабораторій, кожна з яких має оборот від 0,25 до 4 млн євро
Швеція	Produktion 2030	2013	Загальний розвиток сучасних технологій, сприяння розвитку малих та середніх підприємств, які займаються дослідницькою діяльністю	50	Профінансовано 30 проектів, у тому числі 150 підприємств, створено вищу школу й отримано фінансування від підприємств на рівні 50%
Італія	Intelligent Factory Cluster (CFI)	2012	Вдосконалення технологій, створення розвитку малого та середнього бізнесу, дослідницьких центрів, вищих навчальних закладів	45	Створено платформу для розвитку виробництва та реалізовано 4 важливі дослідницькі проекти
Іспанія	Connected Industry 4.0	2016	Розвиток цифрових платформ, Великих даних, спільних технологічних проектів	97,5	Створено у липні 2016 р. інноваційні та дослідницьку програму та розроблено план проекту з підтримки підприємств
Велика Британія	HVM Catapult (HVMC)	2012	Розвиток аерокосмічної галузі, хімічної промисловості, автомобілебудування, виробництва ядерної енергетики та фармацевтики	164 млн осіб	Результати перевершили очікування на 123%, кожен вкладений євро приліпів 17 євро чистого прибутку
Чехія	Průmysl 4.0 (Industry 4.0)	2016	Сприяння зростанню компаній, що займаються виробничою діяльністю, збільшення ролі торговельних союзів, розвиток нових технологій	3.8	Ще не досягнуті

Джерело: укладено авторами за інформацією й даними^{45, 46}.

⁴⁵ Key lessons from national industry 4.0 policy initiatives in Europe. European Commission. 2017. URL: https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/dem/monitor/sites/default/files/DTM_Policy%20initiative%20comparison%20v1.pdf

⁴⁶ Czech Republic: "Průmysl 4.0". European Commission. 2017. URL: https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/dem/monitor/sites/default/files/DTM_Prmysl%2040_CZ%20v1.pdf

На відміну від інших країн, уряд США не має скоординованої національної стратегії, спрямованої на збільшення інвестицій в ШІ або реагування на суспільні виклики ШІ. Протягом останніх місяців президентства Барака Обами, Білий дім заклав основу для стратегії США в трьох окремих звітах. У першому звіті «Підготовка до майбутнього штучного інтелекту» були розроблені конкретні рекомендації, пов'язані з нормативними положеннями щодо ШІ, державними НДДКР, автоматизацією, етикою та справедливістю і безпекою. У наступному звіті, «Національний стратегічний план з дослідження і розробки штучного інтелекту», було викладено стратегічний план для НДДКР в ШІ, що фінансуються за державний рахунок, а остаточний звіт, «Штучний інтелект, автоматизація та економіка», детальніше розглянув вплив автоматизації та політику, необхідну для збільшення переваг ШІ та зменшення витрат. Адміністрація президента Д. Трампа прийняв помітно відмінний підхід до ШІ, орієнтований на вільний ринок. Уряд Д. Трампа мав чотири цілі: 1) збереження лідерства США в ШІ; 2) підтримання американського виробника; 3) сприяння державних НДДКР; 4) усунення бар'єрів для інновацій. З метою досягнення цих цілей, було оголошено про створення нового спеціального Комітету з питань штучного інтелекту, який консультуватиме Білий дім щодо міжвідомчих пріоритетів у сфері НДДКР в ШІ, а також про необхідність створення федеральних партнерств з суб'єктами промисловості та науковими колами.

Прояви цифрового неопротекціонізму

Цифровий неопротекціонізм є інструментом державного втручання, який спрямований на підвищення продуктивної спроможності країни шляхом розвитку нових порівняльних переваг в умовах становлення цифрової економіки, що реалізується через комплекс стимулюючих (заохочення становлення і розвитку нових секторів, що створюватимуть нові засоби виробництва, де вироблятимуться нові товари, надаватимуться нові послуги, а також просуватимуться нові бізнес-моделі) та дискримінаційних (впровадження бар'єрів для цифрової торгівлі, включаючи цензуру, фільтрацію, локалізаційні заходи та регулювання з метою захисту приватності) заходів. Таким чином, цифровий неопротекціонізм стає дієвим інструментом максимізації переваг цифрової економіки, під якою розуміються матеріальні ресурси для створення, розширення і покращення інфраструктури кіберпростору через використання потенціалу кіберсили — здатності цифрової економіки впливати на події з метою отримання користі від них. *Цифровий простір унеможлиблює використання експа-*

нсійних методів зразка XIX ст., які передбачають боротьбу за вже зайняті ніші на технологічному ринку, натомість пропонуючи використання переваг від його розширення.

Обговорення проблеми цифрового неопротекціонізму прогнозовано визнаватиметься у XXI ст. ключовим питанням світової торгівлі. Становлення дієвих і прихованих інструментів цифрового неопротекціонізму, який перетинається з інноваційним та інформаційним неопротекціонізмом, відбувається в такий спосіб, що складно відокремити форми прояву кожного з них через комбінований характер взаємодії інформації та інновацій в еру цифрової економіки. Інноваційно-інформаційно-цифровий неопротекціонізм швидко перетворюється на джерело суперечок між державами, про що свідчать вражаючі цифри: з 2012 р. через зміни у законодавстві зафіксовано понад 1 тис. судових справ проти компаній, які торгують онлайн⁴⁷.

Регулювання входу на ринок збільшує перешкоди для входу компаній на конкретний ринок. Така стратегія може бути адаптивною для тих, хто вже здійснює діяльність на даному ринку, оскільки її адаптація сприяє зменшенню конкурентного тиску і стимулює інвестиції ресурсів у ризиковану діяльність, передбачаючи досить високий рівень інтенсивності конкуренції. Однак перешкоди очевидно ускладнюють вихід інноваційних компаній на ринки, що негативно впливає на загальну інноваційну ефективність цих ринків, особливо якщо інтенсивність конкуренції ще досить низька.

Регламенти щодо виходу на ринок як такі не досліджуються, але нещодавно сам процес вступу на ринок був проаналізований⁴⁸. Вважається, що вплив регулювання входу на ринок є різним для вже діючих компаній у випадку різних за своєю специфікою галузях. Зокрема, зростання продуктивності та патентування вже діючих компаній позитивно корелює із ускладненим процесом вступу іноземних фірм у технологічно розвинених, але не у класичних галузях. Цей результат пояснюється аргументом, що загроза виходу на ринок технологічно розвинених компаній стимулює інноваційну діяльність у рамках всієї галузі, якщо вона вважається високотехнологічною, де успішні інновації дозволяють діючим компаніям зберігати позиції. У класичних секторах, вступ іншої інноваційної компанії відштовхує від інновацій, оскільки очікувана рентна плата для підприємств загалом зменшується.

У даний час тарифи, що застосовуються до цифрових товарів, які імпортуються в Китай, аналогічні рівням, застосовуваним в Індії, але вище

⁴⁷ The Rise of Digital Protectionism. *Greenberg Center for Geoeconomic Studies*. 2017. URL: <https://www.cfr.org/report/rise-digital-protectionism>

⁴⁸ Aghion P, Bergeaud A, Van Reenen J. The Impact of Regulation on Innovation. 2019. URL: https://scholar.harvard.edu/files/aghion/files/impact_of_regulation_on_innovation_dec2019.pdf

від застосовуваних у переважній більшості розвинених країн. Утім, попри те, що охоплення продуктів нульовими тарифами є відносно високим (52,9 %), у Китаї діють тарифні «піки», що становлять 35 % стосовно деяких продуктів і матеріалів ІКТ, включаючи літєві батареї (які підпадають під повну підтримку уряду Китаю), електричні частини, проводки і будь-які аудіовізуальні пристрої (музичні програвачі та телевізори) (рис. 1).

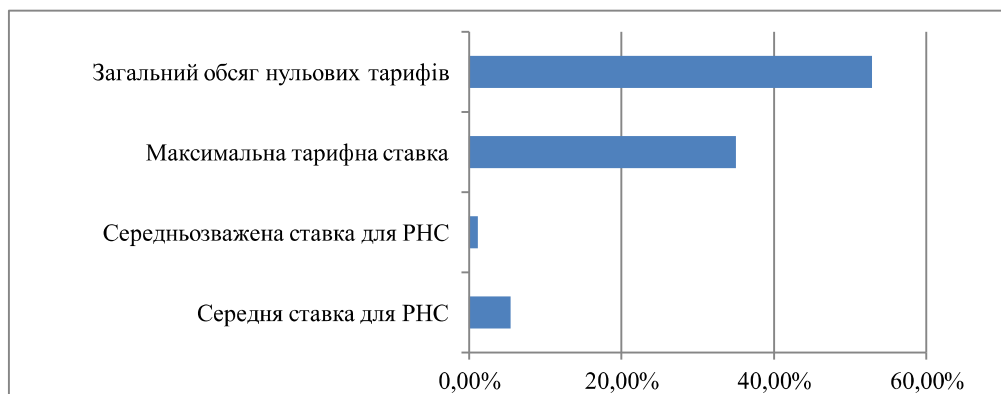

Рис. 1. Тарифи, що застосовуються до цифрових товарів у КНР⁴⁹
*РНС — Режим найбільшого сприяння

Хоча використання інструментів торговельного захисту в секторі ІКТ не є досить поширеним на даному етапі, Китай накладає антидемпінгові мита на кілька продуктів, серед яких, зокрема, оптичні волокна (з Європейського Союзу, Японії, Кореї, Індії та США). Процедури ліцензування імпорту, що застосовуються до хімічних речовин, машин і компонентів, що використовуються галуззю ІКТ, також підпадають під дію митного контролю. Що стосується регулювання експорту, Китай наклав ряд кількісних обмежень шляхом експортних мит і квот на рідкоземельні метали, що використовуються в електронних компонентах.

Як і в багатьох юрисдикціях, структура державних закупівель Китаю містить активну політику «Купуй китайське» для підтримки національного виробництва. Китайські державні закупівельні заходи виходять за рамки того, що вважається виправданими проблемами безпеки, і мають чіткі комерційні цілі. Прикметно, що в рамках підтримки національних

⁴⁹ Складено на основі: UNCTAD TRAINS Tariff data

інновацій, лише національні підприємства можуть подати заявку на акредитацію продукту в секторі ІКТ, який пізніше може бути розглянутий на предмет державних закупівель. Для того, щоб отримати таку акредитацію, продукт повинен бути виготовлений суб'єктом, який повністю володіє правами інтелектуальної власності в Китаї або шляхом створення прав, або шляхом їх придбання.

Хоча метою цієї політики є заохочення вітчизняних інновацій і створення національних чемпіонів шляхом надання фінансових стимулів, іноземці-нерезиденти повинні призначати офіційно обраного китайця для його виступу в якості агента в процесі подачі патентних заявок, або платити місцевому спільному підприємству, щоб мати доступ до ринку державних закупівель у Китаї. Ще одним фіскальним заходом підтримки інновацій китайських інноваторів є преференційний режим корпоративного оподаткування для високотехнологічних фірм. Китайські компанії, що класифіковані як високотехнологічні, платять на 15 % нижчу від ставки прибуткового податку корпорації порівняно з установленою ставкою в 25 %, за умови, що компанія зареєстрована в Китаї і має певну частину досліджень і розробок, що проводяться в Китаї⁵⁰. Одна з компаній, які виграли від режиму, є Alibaba. Крім того, податкові пільги пропонуються для самостійно виготовленого програмного забезпечення, що знижує ефективні платежі по ПДВ до 3–6 %.

Зазначені заходи покликані обмежити іноземну участь на внутрішньому ринку. Однак інші заходи політики є орієнтованими на стимулювання експорту. Китайський Ексім Банк, Китайський банк розвитку і банк Sinosure пропонують свої експортні кредитні та страхові схеми виключно китайським компаніям, за винятком іноземних виробників у Китаї.

Хоча експортні кредити і страховки самі по собі дозволені правилами СОТ, вони можуть мати ефекти, які спотворюють торгівлю. Китай не встановив орієнтовної комерційної процентної ставки процента (англ. Commercial Interest Reference Rate, CIRR) для своєї валюти, уникаючи зіставлень, які вказують на субсидовані кредити нижче від базової ставки. Крім того, процентні ставки індивідуально встановлюються для кожної угоди з експорту і залишаються нерозкритими, або місцеві органи влади нібито беруть на себе зобов'язання компаній⁵¹. Проте, майже половина з китайських кредитів експорту-імпорту класифікується як «продукти з високими і новими технологіями» або електроніка. Для того, щоб іноземні інвестиційні фірми (продукція яких проводилася у Китаї) отримували вигоду від цих ставок, вони повинні здійснювати продажі

⁵⁰ *China-Briefing, China's Tax Incentives for High-Tech Enterprises*. August 8, 2013. URL: <http://www.china-briefing.com/news/2013/08/08/chinas-tax-incentives-for-high-tech-enterprises.html>

⁵¹ *Lee-Makiyama C. Paper Tigers: Need for Caution and Priorities in EU Countervailing Duties*, ECIPE, 2011. URL: <https://ecipe.org/publications/chasing-paper-tigers-2013-need-for-caution-and-priorities-in-eu-countervailing-duties-cvds/>

місцевим партнерам і створювати спільне підприємство. Крім того, однією з основних умов, які визначаються умовами експортного кредиту, є те, що місцевий контент повинен перевищувати позначку у 60 % від вартості контракту, що фактично робить експортні кредити також вимогами до місцевого контенту⁵².

Регуляторна конкуренція у сфері промислової політики Китаю має цілі, подібні до тих, що анонсують США при просуванні політики «Купуй американське» або ефективно втілюють у ЄС, зокрема, у сфері стимулювання виробництва споживчої електроніки. Однак ступінь використання захисних та обмежувальних заходів, до яких вдається Китай, у процесі реалізації промислової політики, є безпрецедентним⁵³.

Інструменти і наслідки інформаційного неопротекціонізму

Економіка даних (Data economy) — аспект цифрової економіки, заснований на потенціалі, який несе в собі аналіз великих даних. За експертними оцінками, аналіз великих масивів даних є необхідною складовою цифровізації всіх сфер економіки і, в сукупності з іншими передовими технологіями, дозволить суттєво збільшити ВВП. Так, лише в ЄС економіка даних оцінена в 257 млрд євро в 2017 р., що становило 1,85 % ВВП. У 2019 р. економіка даних ЄС виросла на 5,6 %, становивши 272 млрд євро (1,87 % ВВП). Згідно з очікуваннями формування належного нормативного поля для розвитку економіки даних збільшить обсяг ринку до 842 млрд євро до 2024 р., або 4,12 % від ВВП ЄС.

Таким чином, створення дієвого регуляторного поля для розвитку економіки даних є важливою складовою побудови цифрової економіки⁵⁴.

Інформаційний неопротекціонізм ідентифіковано нами як інструмент обмеження інформаційних потоків, що мають комерційну природу, на користь вітчизняних компаній, який зменшує здатність покупців і продавців вступати у взаємодію, а компанії — здійснювати міжнародні торговельні і фінансові операції.

Вплив інформаційного неопротекціонізму не обмежатиметься «новою економікою» (електронною комерцією та галузями, безпосередньо пов'язаними з інтернет-економікою) а й поширюватиметься на «стару економіку» та всі інші сектори — виробництва, енергетики, сільського господарства тощо. У виробничому секторі дуже вагомим стає цифровий

⁵² OECD. Chinese Export Credit Policies and Programmes. Working Party on Export Credits and Credit Guarantees. TAD/ECG, 2015. URL: [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=tad/ecg\(2018\)4&doclanguage=en](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=tad/ecg(2018)4&doclanguage=en)

⁵³ The missing trade war against China's digital protectionism. *Engadget*. 2017. URL: <https://www.engadget.com/2017/09/15/china-digital-protectionism-firewall-trade/>

⁵⁴ The Digital Transformation of Industry. *Roland Berger Strategy Consultants*. Berlin, June 17th, 2015. URL: https://www.iiconsortium.org/berlin/Carsten_Rossbach_Presentation.pdf

компонент: наприклад, 3D друк покладається на транскордонні потоки інформації та дослідження з великими обсягами даних⁵⁵.

Таблиця 2

ПРИКЛАДИ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОГО НЕОПРОТЕКЦІОНІЗМУ⁵⁶

Країна або регіон	Заходи
Китай	Впровадження ПДВ у розмірі 17 % як для іноземних, так і для внутрішніх інтегральних мікросхем (ІМ), що використовуються в напівпровідниковій промисловості. Проте Китай зменшував податок лише для компаній, що виробляли ІМ в Китаї на експорт
	Компанія Ramprant викрала інтелектуальну власність США — як у фізичному, так і цифровому вимірі
	Китай розробив стандарт бездротового шифрування без міжнародного співробітництва, щоб обмежити доступ іноземних ІТ-компаній до внутрішнього ринку для надання вітчизняним компаніям конкурентної переваги
Європейський Союз	Впровадження 14-%-го мита на LCD дисплеї, розмір яких перевищує 19 дюймів. Крім того, йшлося про встановлення мита на телеприймачі з функцією зв'язку, а також на деякі типи цифрових камер
Індія	Іноземні виробники комп'ютерного обладнання повинні сплачувати 4-процентний компенсаційний збір (CVD)
Італія	Поширені випадки крадіжки цифрової інформації
Корея	Надмірне використання антимонопольного законодавства з метою зменшення переваг конкурентів зі США. Керівництво країни змусило компанію Microsoft розробити дві різні версії програмного забезпечення для Windows, щоб надати конкурентні переваги вітчизняним виробникам медіаплеєрів
	Використання несправедливих субсидій для підтримки компанії Hynix Semiconductor Inc. з метою підсилення конкурентних переваг на ринку
Росія	Дуже поширене піратство як фізичної, так і цифрової інтелектуальної власності компаній США

Бар'єри на шляху потоків даних/інформації здатні призвести до фрагментації цифрової економіки, а отже до зростання цін на товари і послуги, виробництво яких залежить від таких потоків. В останні роки впроваджується дедалі більше обмежень, які різняться залежно від країни, що їх запроваджує. Руйнівний вплив таких бар'єрів є передбачува-

⁵⁵ *Raja D.* Bridging the Disability Divide through Digital Technologies. 2015. URL: <http://pubdocs.worldbank.org/en/123481461249337484/WDR16-BP-Bridging-the-Disability-Divide-through-Digital-Technology-RAJA.pdf> (дата звернення 13.07.2017)

⁵⁶ Систематизовано авторами.

ним, водночас сама по собі революція у сфері інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) полегшує обходження торговельних бар'єрів, сприяючи запровадженню альтернативних (менш витратних) способів постачання.

Головними перешкодами для торговельної лібералізації між країнами є цифрові технології, і найбільше страждають від обмежень з китайської сторони саме Google, Facebook, Microsoft та ще низка технологічних компаній з ринковою капіталізацією в кілька мільярдів доларів. За даними Statista, якщо у 2006 р. три з топ-шести компаній за ринковою капіталізацією належали до нафтогазового сектору (ExxonMobil, BP, Royal Dutch Shell), 1 — до фінансового (Citigroup), 1 — була прикладом конгломерату (General Electric), і лише Microsoft — єдиний представник технологічного сектору, то у 2016 р. 5 з топ-6 компаній за ринковою капіталізацією (Apple, Alphabet, Microsoft, Amazon, Facebook) належать до технологічного сектору, при цьому їх вартість зросла вдвічі⁵⁷. Водночас у відповідь не було вжито заходів ні з боку уряду, ні з боку самих американських компаній, для яких Tencent, Alibaba, Baidu вже є серйозними конкурентами на китайському ринку. Головною загрозою для глобальної мережі наразі є наслідування іншими країнами прикладу Китаю та передача державі контролю за інформацією та доступом в Інтернет.

Обмеження щодо торгівлі послугами не є настільки чіткими, як обмеження щодо товарів, адже послуги можуть і далі надаватися, але бути нижчої якості або надаватися з перебоями. Однак вплив таких обмежень є очевидним. Наприклад, компанія Google, яка ще у 2010 р. контролювала 40 % пошукового ринку Китаю, була змушена залишити країну, і сьогодні 80 % пошукових запитів проводиться через китайську систему Baidu [17]. Саме американські цифрові гіганти — Google, Facebook, Amazon, Microsoft та Apple — контролюють відкритий Інтернет у світі, в той час як у Китаї аналогом Google є Baidu, а Tweeter — Weibo. Через закритість ринку китайські компанії змогли заповнити внутрішній ринок за відсутності конкуренції, і зараз Tencent, Baidu, Alibaba є китайськими цифровими гігантами.

Блокування Facebook, Google, Twitter, Instagram чи YouTube не лише дозволило Baidu, Weibo та Tencent контролювати китайський цифровий ринок, виступивши потужними конкурентами для американських компаній, а й просувати інновації на світовому рівні. До прояву регуляторної конкуренції, застосованої Китаєм в інформаційній сфері, можна віднести вжиття ще жорсткіших рестрикційних заходів — заборону використання VPN і впровадження нового закону щодо кібербезпеки. Також Китаєм було вве-

⁵⁷ Lee-Makiyama C. Paper Tigers: Need for Caution and Priorities in EU Countervailing Duties. ECIPE, 2011. URL: <https://ecipe.org/publications/chasing-paper-tigers-2013-need-for-caution-and-priorities-in-eu-countervailing-duties-cvds/>

дено поняття «інтернет-суверенітет» для відображення його власної ідеології з регулювання Інтернету. Згідно з нею кожна країна може приймати самостійні рішення про функціонування всього цифрового простору на її території. Ліцензія провайдера інтернет-контенту (Internet Content Provider License) необхідна для ведення будь-якого сайту в Китаї, і це стосується як вітчизняних, так й іноземних підприємців. Ліцензіати мають належати до китайської юрисдикції, працювати в Китаї та запобігати поширенню неприйняттого контенту. Sina — провідний інтернет-контент-провайдер і власник платформи мікроблогів Weibo — був позбавлений ліцензії у 2014 р. начебто за поширення заборонених публікацій.

Китай запровадив загальну перевірку іноземних інвестицій, за якою підприємства з іноземними інвестиціями не можуть здійснювати інвестиції, якщо вони «шкодять суверенітету Китаю, його соціальним чи державним інтересам», «загрожують національній безпеці» або «не відповідають цілям економічного розвитку країни». Також коли іноземний інвестор має намір одержати контрольний пакет акцій вітчизняного підприємства, яке працює у будь-якій ключовій галузі, або якщо цей намір впливає чи може вплинути на національну економічну безпеку, зацікавлені сторони мають спочатку подати заяву до Міністерства торгівлі. Якщо зацікавлені сторони не подали заяву, але купівля пакету акцій вплинула чи вплине на національну економічну безпеку, Міністерство торгівлі може вимагати у сторін розірвання транзакції, або передачі акцій, або вжиття інших заходів для усунення загроз національній економічній безпеці. До сьогодні не було жодного випадку, коли інвестиції у сектор телекомунікаційних послуг та ІКТ були заблоковані з міркувань національної безпеки, але опублікування нового закону про кібербезпеку — це нагадування, що такий сценарій розвитку подій є доволі ймовірним.

Інтернет і транскордонні потоки даних є дуже специфічною проблемою кібербезпеки, яка в широких колах часто плутається із проблемою захисту персональних даних. Китай накладає масштабні горизонтальні й секторальні обмеження на оброблення цифрової інформації, як особистої, так і не особистої. Загалом, Китай вимагає локалізувати інформацію, тобто компанії мають зберігати будь-яку інформацію на серверах, які фізично розташовані на території країни. Цю вимогу введено в дію ще в 1990-х рр., незважаючи на те, що спочатку вона не була законодавчо оформлена і де факто не визнавалася як обов'язкова. Інший відносно новий закон, який став результатом політики «безпеки і підконтрольності», нарешті формалізує її. Згідно з новим законом про кібербезпеку, введеним у дію у червні 2017 р., будь-які особисті дані китайських громадян і «важлива інформація», зібрана «головними операторами інформаційно інфраструктури», повинна зберігатися в межах кордонів Китаю. Якщо є якась потреба передати подібні дані закордон, слід провести оцінку безпеки здійснення цієї

операції. Точного визначення потребує термін «головні оператори інформаційної інфраструктури», який є ще одним прикладом неоднозначності, що може стати приводом до дискримінації.

Крім горизонтального регулювання існує ряд обтяжливих секторальних положень: особиста інформація громадян, яка збирається комерційними банками чи медичними установами, має зберігатися, оброблятися та аналізуватися на території Китаю, її не дозволено переводити закордон. Сервіси, які підтримують функціонування онлайн-карт, повинні тримати свої сервери на території Китаю, а також мати офіційний сертифікат. Нарешті, у 2016 р. Китай створив систему ліцензування онлайн-таксі, яка вимагає розміщення даних про користувачів додатків на китайських серверах. Китай також перевіряє умови передачі особистої інформації за кордон, в тому числі наявність згоди суб'єкта даних, а також урядовий чи законодавчо визначений дозвіл, хоча у більшості випадків потрібна лише згода.

Інформаційний контроль поширюється і на телекомунікаційний сектор, де більшість операторів знаходяться у державній власності. Заборона іноземного інвестування в інтернет-видавництва у «Каталозі для іноземних інвесторів 2015 р.» опиралася на ті ж самі аргументи; вона була поновлена у новому наборі керівних принципів, опублікованих у березні 2016 р., які визначають: що може, а що не може публікуватися онлайн; в який спосіб провайдери повинні вести бізнес у Китаї; заборону іноземним підприємствам ставати контент провайдерами. Ці принципи також передбачають зберігання будь-якого онлайн контенту, в тому числі текстів, зображень, карт, ігор, анімацій, аудіо та відео матеріалів на необхідному технічному обладнанні, відповідних серверах і пристроях зберігання, які знаходяться в Китаї. У 2017 р. Кібернетичне управління Китаю (Cyberspace Administration of China) випустило додаткові правила, що розширюють коло обмежень на новини, які можна розповсюджувати через інтернет-платформи. Нове регулювання вимагає, аби всі сервіси, включаючи політичну, економічну, військову чи дипломатичну інформацію, незалежно від того, публікується вона на блогах, веб-сайтах, форумах, у пошукових системах, месенджерах чи на інших платформах, контролювалися санкціонованим партійним редакційним колективом (ПРК). Члени ПРК обираються національними чи місцевими органами, які займаються питаннями Інтернету, тоді як працівники цих органів проходять навчання та здобувають кваліфікацію під наглядом уряду.

Мета «громадська безпека» наявна в ряді нещодавно прийнятих законів. Новий антитерористичний закон 2016 р. вимагає, аби компанії спостерігали за поведінкою користувачів для забезпечення громадського порядку. Провайдери Інтернету та телебачення мають працювати із програмами моніторингу та контролю безпеки, вживати заходів для запобігання розповсюдженню інформації про екстремізм, а також вчасно

звітувати органам влади про дані, що можуть стосуватися тероризму. На додаток, вони мають зберігати оригінальні записи заборонених публікацій чи повідомлень, які швидко видаляються із публічного доступу. Той самий закон вимагає провайдерів телебачення, Інтернету та фінансових послуг проводити ідентифікаційну перевірку своїх клієнтів і відмовлятися надавати послуги тим користувачам, які не надають необхідну інформацію чи не проходять перевірку. Інший закон про мобільні додатки, чи «мобільні інтернет-додатки», вимагає, аби розробники додатків моніторили онлайн-контент, архівували випадки порушень правил користувачами та звітували про них відповідним органам влади.

Нові закони, які стосуються онлайн послуг і додатків, доповнюють існуючі закони, які покладають на інтернет-посередників зобов'язання стежити за поведінкою користувачів на своїх платформах. Розширені обов'язки тепер покладаються і на провайдерів сервісів зберігання даних через внесення поправок до кримінального кодексу, які визначають, що неспроможність ужити заходи для попередження «незаконного використання Інтернету» прирівнюється до співучасті у здійсненні інтернет-злочину. Це створює правові підстави для переслідування розробників, провайдерів і навіть хостів інструментів, що використовуються для обходу системи.

Більшість із цих обмежень, які накладаються з метою підтримання громадського порядку, легко визначаються як торговельні бар'єри, адже вони дискримінують схожі послуги, які містять схожий контент. Єдина різниця полягає в тому, що органи влади не можуть їх контролювати. Зрозуміло, що внутрішні послуги чи провайдери підпадають під цей контроль, а іноземні — ні. Однак контроль стає все більш децентралізованим, переходячи від «Great Firewall» до недержавних акторів, від цензури до посередницької відповідальності, яка поширюється на розробників, операторів та хости, які майже зовсім не мають правової визначеності чи упевненості у верховенстві права. Через таку децентралізацію Китай успішно уникав судових проваджень у рамках СОТ.

Регуляторні акти, що регламентують захист персональних даних, також виступають інструментом інформаційного неопротекціонізму. Головною проблемою у контексті захисту інформації є те, що переважна більшість законодавчих актів була створена до появи Інтернету в його сучасному вигляді і тому не враховувала широку комерціалізацію кіберпростору. Прикметно, що після скасування у 2006 р. Директиви про збереження даних, запровадження програми захисту конфіденційності ЄС — США та створення Генерального регламенту щодо захисту інформації (General Data Protection Regulation, GDPR)⁵⁸ ЄС сформував базу для захисту інформації та прав своїх громадян. При цьому виникли пи-

⁵⁸ General Data Protection Regulation. URL: <https://ico.org.uk/for-organisations/guide-to-data-protection/guide-to-the-general-data-protection-regulation-gdpr/>

тання про гармонізацію країнами — членами ЄС внутрішнього законодавства згідно з постановою Європейського суду від 2014 р. Особливо це стосується регулювання захисту інформації у Великій Британії в зв'язку з її виходом із ЄС. Деякі уряди досі не розуміють механізму застосування прийнятих змін на внутрішньому рівні. Серед найгучніших справ — вимога Міністерства юстиції США від 2016 р. до Microsoft надати адреси електронної пошти всіх користувачів за межами США і передача цього питання на розгляд Апеляційного суду США. Зважаючи на вимоги конфіденційності з боку європейського законодавства ситуація може закінчитися або виконанням вимог щодо захисту інформації, або виходом Microsoft з ринку ЄС, або тотальним призупиненням обміну інформацією між ЄС та США.

Впровадження GDPR зазнає серйозних проблем у Європі. Так, згідно з дослідженням компанії Dell, проведеним у 2016 р., 97 % компаній не мають плану з використання регламенту. Ще одним варіантом покращення захисту даних є введення ePrivacy регулювань. Загалом запровадження єдиних стандартів захисту інформації у ЄС можна розглядати також як інструмент промислової політики та прояв неопротекціонізму. Так, ЄС може встановити штрафи у розмірі 500 тис. євро за кожний випадок передачі персональної інформації громадян ЄС без належного надання дозволу Європейського суду.

Обмеження інформаційних потоків можуть мати комерційну природу. Такі обмеження зменшують здатність покупців і продавців до взаємодії та можливості компаній щодо здійснення міжнародних торговельних і фінансових операцій. В багатьох випадках ці обмеження спричиняються саме успіхом компаній, що діють на основі Інтернету, оскільки уряди прагнуть повторити їхній успіх, застосовуючи цифрову версію індустріальної політики для секторів, що формуються або розвиваються, шляхом захисту вітчизняних інтернет-компаній від іноземної конкуренції. Ці торговельні обмеження інтернет-діяльності включають спрямування трафіку на вітчизняні компанії водночас із блокуванням певних сайтів або обмеженням інтернет-доступу в такий спосіб, щоб змусити місцевих споживачів звертатися до альтернативних сайтів, як правило до сайтів вітчизняних компаній.

Такі обмеження Інтернету вкрай складно зафіксувати й довести, адже здійснюються вони в довільний і непрозорий спосіб. Наприклад, іноземна компанія може не здогадуватися, що доступ до її вебсайту заблоковано. Іноземні інтернет-провайдери, як правило, також не мають інформації про те, якими критеріями користуються уряди при визначенні причини, з якої буде заблоковано сайт. Це створює ризик того, що доступні сайти або інтернет-сервіси можуть бути заблоковані зненацька, що ускладнює ведення онлайн-бізнесу, оскільки переривання доступу до сайту чи сповільнення його роботи відштовхує клієнтів, спонукаючи їх

використовувати інший (як правило вітчизняний) онлайн-бізнес. Ці обмеження негативно впливають на продажі, на рекламні бюджети, а також на характер і обсяг міжнародної торгівлі. Крім того, дедалі поширенішою стає практика, до якої вдаються уряди для заохочення бізнесу до локалізації засобів збереження даних на території держави, де ведеться діяльність. У багатьох випадках це збільшує собівартість послуг, що залежать від потоків даних, таких, наприклад, як хмарні сервіси.

Крім того, доступ урядів до даних, що зберігаються на території країн, де надаються послуги, знижує бажання бізнесу та пересічних споживачів надавати персональні дані та використовувати хмарні сервіси. В окремих випадках це призводить до того, що надавачі таких послуг покидають ринок, залишаючи ведення цього бізнесу місцевим компаніям, які можуть надавати менш ефективні послуги, що може зменшувати їхню здатність до конкуренції на місцевому та глобальних ринках.

Висновки

Так само, як протекціоністські заходи ще понад триста років тому стали дієвим засобом реалізації індустріального прориву в найрозвиненіших на сьогоднішній день країнах світу, які фактично реалізували промислову революцію, зробивши ставку на інноваційні на той час галузі економіки, нині використання інформаційного, інноваційного та цифрового неопротекціонізму мотивоване тими ж експансійними за природою інтенціями — прагненням контролювати найприбутковіші сфери бізнесу та галузі, що мають потенціал найдинамічнішого розвитку й асоціюються з Четвертою промисловою революцією. Контроль над інноваціями має ту ж саму детермінуючу для глобального домінування роль, а тому інформаційний та цифровий простір ставатимуть ареною змагання як розвинених країн, так і тих, що розвиваються, з тією лише відмінністю, що захист набуватиме прихованих форм задля максимального використання де-юре лібералізованих світогосподарських зв'язків.

Проаналізоване переконує, що розробка нормативних правил співпраці в умовах становлення цифрового простору глобальної взаємодії в осяжному майбутньому стане чи не найактуальнішим питанням глобального економічного управління. Регуляторна конкуренція визначена нами як процес, за допомогою якого правові норми вибираються та відмінюються через конкуренцію між децентралізованими, нормотворчими структурами, які можуть бути національними державами чи іншими політичними одиницями, такими як регіони чи локалітети. Очікується, що цей процес матиме ряд сприятливих ефектів. Оскільки регуляторна (нормативна) конкуренція дозволяє уникнути нав'язування правил централізованим «монопольним» регулятором, це потенційно може сприяти різноманітності та експериментуванню в пошуку ефек-

тивних законів. Крім того, шляхом співвідношення ефективності тих чи їх механізмів регулювання ринкових відносин, стає можливим виокремити ті з них, що сприяють максимізації суспільного добробуту і споживачів зокрема, які виступають громадянами тих чи інших юрисдикцій, які ці закони формулює, реалізуючи ту чи іншу політику на практиці. Це уможливило вибір такого пулу правил, які б ефективніше сприяли реалізації трансформаційного потенціалу як країн, так і компаній у їхньому прагненні набуття нових порівняльних переваг в умовах цифровізації міжнародних економічних відносин.

Список літератури

1. Панченко В., Резнікова Н. Від протекціонізму до неопротекціонізму: нові виміри регулювання в умовах лібералізації. *Міжнародна економічна політика*. 2017. №2 (27). С. 95–117.
2. Панченко В.Г. Інноваційний неопротекціонізм як новий інструмент регулювання міжнародних економічних відносин: нові проєкції неомеркантилізму. *Ужгородський вісник*. 2018. Вип. 18. Ч. 2. С. 139–143.
3. Панченко В., Резнікова Н. Політика економічного націоналізму: від витоків до нових варіацій економічного патріотизму. *Економіка і держава*. 2017. № 8 (серпень). С. 4–8. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2017/3.pdf
4. Резнікова Н.В., Зварич Р.Є., Іващенко О.А. Експансіоністські імперативи та детермінанти міжнародної економічної політики КНР. *Ефективна економіка*. 2019. № 9. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7286>
5. Резнікова Н.В. «Industry 4.0» у фокусі державної політики стимулювання інноваційного розвитку. *Міжнародні відносини*. Серія «Економічні науки». 2019. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3801
6. Резнікова Н.В. Міжнародне співробітництво в сфері економічної політики: проблема збереження суверенітету та аналіз потенційних вигод. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2013. Вип. 113 (Ч. II). С. 149–159. URL: http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:%BR6fIH6vZqsJ:scholar.google.com/&hl=ru&as_sdt=0,5
7. Резнікова Н.В., Рубцова М.Ю. Порівняльна та конкурентна переваги в міжнародному бізнесі: теоретико-методологічні підходи до пошуку їхнього синтезу. *Міжнародні відносини*. Серія «Економічні науки». 2016. № 8. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3516/3188
8. Седлухо О.В. Формирование инновационной экономики как неотъемлемый элемент развития национальной и мировой экономик. URL: <https://rep.polessu.by/bitstream/123456789/1366/1/40.pdf>
9. Aghion P., Bergeaud A, Van Reenen J. The Impact of Regulation on Innovation. 2019. URL: https://scholar.harvard.edu/files/aghion/files/impact_of_regulation_on_innovation_dec2019.pdf
10. Aghion P., Blundell R., Griffith R., Howitt P., Prantle S. The Effects of Entry on Incumbent Innovation and Productivity. *Review of Economics & Statistics*. 2009. Vol. 91 (1). Pp. 20–32.

11. *Amable B., Demmou L., Ledezma I.* Product market regulation, innovation, and distance to frontier. *Industrial and Corporate Change*. 2009. Vol. 19(1). Pp. 117–159.
12. *Aschhoff B., Sofka W.* Innovation on demand. Can public procurement drive market success of innovations? *Research Policy*. 2009. Vol. 38(8). Pp. 1235–1247.
13. *Barbosa N., Faria A.P.* Innovation across Europe: How important are institutional differences? *Research Policy*. 2011. 40(9). Pp. 1157–1169.
14. *Bassanini A., Ernst E.* (2002). Labour Market Institutions, Product Market Regulation, and Innovation: Cross Country Evidence. Economics Department Working Papers. No. 316, ECO/WKP(2002)2. OECD, Paris.
15. Building Digital Frontrunners. URL: <https://digitalhubdenmark.dk/>
16. China-Briefing. China's Tax Incentives for High-Tech Enterprises. August 8, 2013. URL: <http://www.china-briefing.com/news/2013/08/08/chinas-tax-incentives-for-high-tech-enterprises.html>
17. Czech Republic: "Průmysl 4.0". European Commission. 2017. URL: https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/dem/monitor/sites/default/files/DTM_Prumysl%2040_CZ%20v1.pdf
18. *Garcia-Johnson R.* Exporting Environmentalism: US Multinational Chemical Corporations in Brazil and Mexico. Cambridge: MIT Press, 2000. 310 p.
19. General Data Protection Regulation. URL: <https://ico.org.uk/for-organisations/guide-to-data-protection/guide-to-the-general-data-protection-regulation-gdpr/>
20. German Research Center for Artificial Intelligence. URL: <https://www.dfki.de/web/>
21. Introducing the digital transformation initiative. *World Economic Forum*. 2015. URL: <http://reports.weforum.org/digital-transformation/introducing-the-digital-transformation-initiative/>
22. *Key lessons from national industry 4.0 policy initiatives in Europe.* European Commission. 2017. URL: https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/dem/monitor/sites/default/files/DTM_Policy%20initiative%20comparison%20v1.pdf
23. *Knut B.* The impact of regulation on innovation. Chapters in: Jakob Edler & Paul Cunningham & Abdullah Gürk & Philip Shapira (ed.). *Handbook of Innovation Policy Impact*, chapter 15, pages 450-482. Edward Elgar Publishing. 2016.
24. *Lee-Makiyama C.* Paper Tigers: Need for Caution and Priorities in EU Countervailing Duties, ECIPE, 2011. URL: <https://ecipe.org/publications/chasing-paper-tigers-2013-need-for-caution-and-priorities-in-eu-countervailing-duties-cvds/>
25. *Lynch G.* Digital protectionism the new face of an old problem. 2017. URL: <https://www.gs1uk.org/our-industries/news/2017/09/04/digital-protectionism-the-new-face-of-an-old-problem>
26. *Manne G.A. and Wright J.* Innovation and the limits of antitrust. *Journal of Competition Law & Economics*. 2010. Vol. 6 (1). Pp. 153–202.
27. *Manne G.A., Wright J.D.* Google and the Limits of Antitrust: The Case Against the Antitrust Case Against Google. *Harvard Journal of Law & Public Policy*. 2011. Vol. 34 (1).

28. OECD // Regulatory Reform in the United States. URL: <https://www.oecd.org/unitedstates/2756360.pdf>
29. OECD. Regulatory Reform in Japan. URL: <https://www.oecd.org/regreform/oecdreviewsofregulatoryreform-japanprogressinimplementingregulatory-reform.htm>
30. OECD. The OECD Report on Regulatory Reform. URL: <https://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/2391768.pdf>
31. OECD. Demand-side innovation policies. URL: <http://www.oecd.org/innovation/inno/demand-sideinnovationpolicies.htm>
32. *Prieger J.E.* Regulation, innovation, and the introduction of new telecommunications services. *Review of Economics and Statistics*. 2002. Vol. 84(4). Pp. 704–715.
33. *Raja D.* Bridging the Disability Divide through Digital Technologies. 2015. URL: <http://pubdocs.worldbank.org/en/123481461249337484/WDR16-BP-Bridging-the-Disability-Divide-through-Digital-Technology-RAJA.pdf> (дата звернення 13.07.2017)
34. *Reznikova N., Zvarych R., Iavshchenko O.* Approaches to identifying the form of china's economic expansion in the context of global economy transnationalization: the commercial expansion case. *Ефективна економіка*. 2019. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>
35. *Reznikova N., Panchenko V.G., Bulatova O.V.* The policy of economic nationalism: from origins to new variations of economic patriotism. *Baltic journal of economic studies*. 2018. Vol. 4. P. 274–281.
36. *Sapra H., Subramanian A., Subramanian K.* Corporate Governance and Innovation: Theory and Evidence, 3rd Annual Conference on Empirical Legal Studies Papers. 3rd Annual Conference on Empirical Legal Studies Papers, Chicago, May 1, 2011.
37. *Swann P.* Do standards enable or constrain innovation? in N/A (Ed.). *The Empirical Economics of Standards*. UK Department of Trade and Industry: London. 2005. Pp. 76–120.
38. Technology and Innovation Report 2018. UNCTAD. 2018. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tir2018_en.pdf
39. The Digital Transformation of Industry. Roland Berger Strategy Consultants. Berlin. June 17th, 2015. URL: https://www.iiconsortium.org/berlin/Carsten_Rossbach_Presentation.pdf
40. *The Global Competitiveness Report 2017–2018* // World Economic Forum. — 2018. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017-2018>.
41. The industrial future: a chance for France: URL: <https://www.businessfrance.fr/discover-france-article-the-industrial-future-a-chance-for-france>
42. The missing trade war against China's digital protectionism. Engadget. 2017. URL: <https://www.engadget.com/2017/09/15/china-digital-protectionism-firewall-trade/>
43. The R&D Global Funding Forecast. 2017. URL: https://digital.rdmag.com/researchanddevelopment/2017_global_r_d_funding_forecast?pg=1#pg1

44. The Rise of Digital Protectionism: from Greenberg Center for Geoeconomic Studies. 2017. URL: <https://www.cfr.org/report/rise-digital-protectionism>.

45. *Vogel D.* National Regulations in a Global Economy. 2002. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Globalization-and-the-Dynamics-of-Regulatory-Change-Williams/853afcc39a60730e93fa71a350f34b754c6e0a52UCIAS>

46. *Wheeler D.* Racing to the Bottom? Foreign Investment and Air Quality in Developing Countries. Washington D.C.: Development Research Group, World Bank, 2000. URL: https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/19732/multi_page.pdf?sequence=1&isAllowed=y

47. Yes to data protection. No to data protectionism. Digital Europe statement. 2017. URL: http://www.digitaleurope.org/DesktopModules/Bring2mind/DMX/Download.aspx?Command=Core_Download&EntryId=2371&language=en-US&PortalId=0&TabId=353

Стаття надійшла до редакції 01.03.2020.